

Kirjat

Läheissuhteista avautuu tunteiden anatomia

Petteri Eerola ja
 Henna Pirskanen (toim.):
 Perhe ja tunteet. Helsinki:
 Gaudeamus, 2018, 390 s.
 ISBN 978-952-495-458-7

Tunteet ovat perustavanlaatuisen osa inhimillistä kokemusmaailmaa. Tunteiden oppiminen, ilmaisu ja kokeminen ovat syvästi sidoksissa toisiin ihmisiin, yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Perhe- ja läheissuhteet ovat erityinen areena, jossa tunteiden roolia ja painoarvoa on havainnoitu viimeaikaisessa sosiologisessa tutkimuksessa. Siksi on myös ollut perusteltua koota aiheeseen liittyvää suomalaista keskustelua yksiin kansiin, kuten *Perhe ja tunteet* -kirjan toimittajat Petteri Eerola ja Henna Pirskanen ovat tehneet. Kirjan tekemiseen on heidän lisäksi osallistunut parikymmentä tut-

kijaa pääsääntöisesti yhteiskunta- ja kasvatustieteiden aloilta. Kirjan 15 tutkimusta on jaettu neljään alalukuun, joiden otsikot lupaavat tietoa lasten perhearjesta, sukulaisuudesta ja sukupuolisuhteista, kipeistä tunteista ja sukupuolikysymyksistä. Jäsennyksessä hyödynnetään siis yhtäältä tiettyjä läheissuhteiden kategorioita (sukulaiset, lapset), toisaalta tietynlaisia tunteita sekä myös yksilöiden sosiodemografisia ominaisuuksia (sukupuoli). Jäsennys kertoo kenties osaltaan aihepiirin monitasoisuudesta ja tunteiden liukkaudesta tutkimuskohteena. Joka tapauksessa lukija pääsee tutustumaan monipuolisesti siihen, millä tavoin tunteita voidaan tutkimuksen kautta lähestyä ja miten niitä tarkastellaan laadullisen perhe- ja läheissuhteiden tutkimuskentässä.

Kysymys läheisten suhteiden valinnaisuudesta ja neuvoteltavuudesta nousee esiin

johdannossa ja muissakin teksteissä. Tämä yksilöllistymisteesiksi kutsuttu aikalaisdiagnoosi, jonka mukaan läheisiä suhteita yhä useammin neuvotellen ja tunnepohjaisesti valitaan, saa kirjoittajasta riippuen erilaisia painotuksia. Sosiologisesti kiinnostavinta tarkastelua on niissä kirjan luvuissa, joissa otetaan huomioon tätä neuvottelua rajaavat kulttuuriset tai yhteiskunnalliset reunaehdot. Suhteita kun ”valitaan” ja niihin liittyviä tunteita ilmaistaan ja koetaan väistämättä joissain rakenteellisissa puitteissa. Anniltaan köyhempiä ovat ne tutkimukset, joissa analyysi jää deskriptiiviselle tasolle, esimerkiksi tunnesanojen tai -ilmaisujen luokitteluun ja laskemiseen. Lisäksi tunteiden historiallisen muutoksen kuvaus osana läheisiä suhteita antaa paikoin, kenties tahattomasti, tilaa anakronistiselle virhetulkinnalle, jossa menneiden aikojen suhteille annetaan merkitys

nykyajassa tehtyjen havaintojen kautta. Tunteet lienevät myös “ennen vanhaan” olleet osa läheissuhteita, vaikka traditioiden ja normien sitovuus oli vahvempaa. Ajatelkaamme vaikkapa lojaaliutta vanhempia sukupolvia kohtaan tai sitä, miten tunteet mahtoivat liittyä läheissuhtenormeja ylläpitäviin sanktioihin.

Mutta mitä siis tarkoittaa esimerkiksi se, että tunteet rakentuvat kulttuurisesti? Entä miten tunnesääntöjä (Hochschildin käsite, joka esiintyy kirjassa usein) pidetään yllä ja mistä ne syntyvät? Näitä näkökulmia perataan tarkkanäköisesti esimerkiksi ikääntyvien isien ja aikuisten poikien suhteita, kodin tuntua ja lojaaliuden sidoksia koskevissa luvuissa.

Isien ja poikien välisiä suhteita tutkineet Hanna Ojala ja Ilkka Pietilä vastaavat tunteiden kulttuurista rakentumista koskevaan kysymykseen empiiristen havaintojensa pohjalta. Kirjoittajat valaisevat sosiaaligerontologisen *sukupolviäly*-käsitteen avulla sitä, miten sukupolvi-paikkoihin liittyvä kulttuurinen ymmärrys näkyy vanhenevan isän ja aikuisen pojan välisessä vuorovaikutuksessa ja siihen sisältyvässä tunnetyössä.

Kodin tunnun käsite puolestaan sisältää ajatuksen konkreettisesta paikasta sekä sii-

hen kiinnittyvistä suhteista ja tunteista. Hannele Forsberg hyödyntää käsitettä analyysisaan lasten puheesta paikkaan liittyvissä muutostilanteista, esimerkiksi siirtolaisuuden kontekstissa. Yksittäisten lasten kertomasta voidaan tunnistaa jaettuja kulttuurisia malleja, joiden varassa kodin tuntuun liittyvät kuvaukset rakentuvat. Ja kuten Forsberg toteaa, yhteiskunta on mukana, kun luodaan lasten tunteiden rakenteellisia ehtoja: lasten koti- ja perhesuhteiden sääntelyn kautta, kuten turvapaikanhakijoiden asumisjärjestelyistä vastattaessa.

Lojaalius mainitaan monessa kirjan tekstissä läheisten suhteiden tunneulottuvuutena, minkä kertonee lojaaliuden keskeisyydestä perhe- ja läheissuhteisiin liittyvien tunteiden ymmärtämisessä. Anna-Maija Castrénin teksti keskittyy lojaaliuden sidoksiin, jotka ovat arjessa suhteellisen näkymättömiä ja vuorovaikutuksessa harvoin eksplisiittisesti sanottuja. Silti ne voivat vaikuttaa vahvasti yksilön ajatteluun ja toimintaan. Castrénin mukaan lojaliteetit nousevat esiin, kun läheissuhteissa tapahtuu muutoksia. Esimerkiksi avioeron jälkeen vaalitut tai katkaistut läheissuhteet voivat paljastaa lojaaliuden hierarkioita eli sitä, millaisiin arvoihin tai kulttuurisiin käsityksiin yksilön toi-

minnassa näkyvät lojaliteetit perustuvat.

Kirjan pohjavire on perheiden ja perhekäsitysten moninaisuutta korostava. Johdannossa painotetaan, että “perhe” ei rajaudu vain kotitalousyksikköön ja voi tarkoittaa yksilölle monenlaisia suhteita. Toisaalla kirjassa hieman kyseenalaisesti todetaan, että “ydinperheet suostuvat muita useammin tutkimuksiin”, mikä kaventaa perheistä tutkimuksissa rakentuvaa kuvaa. Perheiden moninaisuuden esiin tuomisessa taitaa kuitenkin ennemmin olla kyse siitä, mitä tutkimuskysymyksiä kysytään, millaisten aineistojen avulla vastauksia haetaan ja löytyykö resursseja ja intoa tutkimukseen, jonka informanteja ei ole välttämättä helppo tavoittaa.

Monimutkaiset sosiaaliset ilmiöt, jollainen perhekin on, typistyvät joka tapauksessa kielen kategorioissa helposti ymmärrettäviksi yleistyksiksi. Ilmiön partikulariteetit haihtuvat ilmaan samalla hetkellä kuin käsite lausutaan: perheen käsitettä on oikeastaan mahdotonta käyttää olettaen, että se aina välittäisi idean moninaisista suhteista. Tutkijoilta vaaditaankin tarkkuutta perheen kaltaisten latautuneiden käsitteiden käyttäjinä. Käsitteen huolellisesta purku- ja avaustyötä on sinnikkäästi jatkettava,

jottei perheenä elämisen ja perheymmärrysten moninaisuus jäisi maneerisen maininnan tasolle tai unohtuisi tutkimuksen suunnitteluvaiheessa.

Marja Peltola tuo esiin tärkeän perheiden monimuotoisuuteen liittyvän seikan: suomalaisessa perhetutkimuksen perinteessä on rodullistettuja vähemmistöjä tutkittu pitkälti erillään valtaväestön perheistä ja myös erilaisin käsittein. Tämä voi vahvistaa ”rodullisia” jakoja ja jättää näkyvistä sen, mikä perhesuhteissa on universaalia. Perhe-elämän moninaisuutta kommentoi osaltaan Rosi Enroosin analyysi vankien perhesuhteista. Enroos osoittaa, miten perhesuhteita määrittävä tunneilmapiiri voi olla esimerkiksi pelko, miten perhesuhteisiin voidaan niiden valitsemisen sijaan ajautua ja miten ne voivat tuottaa valtavasti surua, vaikeutta ja pettymyksiä. Vaikka Enroosin huomiot eivät päde pelkästään vankien perhesuhteisiin, jää synkempi puoli perhesuhteisiin liittyvistä tunteista helposti tutkimuksessa marginaaliin. Osaksi tämä voi johtua perhesuhteisiin liittyvien normien voimasta: meille ihmisille on usein tärkeää esittää perhe- ja läheissuhteemme myönteisessä valossa. Lojaliteetit velvoittavat!

Kirjan teksteistä voi lukea tärkeitä perhepoliittisia viestejä

liittyen esimerkiksi työnjaon sukupuolittuneisuuteen ja sukupuoliroolien jäykistämisiin toimintamalleihin läheissuhteissa. Nämä viestit eivät ole uusia, mutta erityisesti Tiina Sihdon, Annukka Lahden, Heidi Elmgrenin ja Raisa Jurvan analyysi naisvalituksesta tuntuu raikkaalta näkökulmalta paljon pui-tuun aiheeseen: parisuhteen epätasa-arvoiseen arkeen. Tutkijat arvioivat, että affektiivinen kiinnittyminen konventioihin on aina syvempää kuin samojen konventioiden kritiikki. Tämä selittää sitä, miksi epätasa-arvoisuutta siedetään, vaikka kulttuurin lupaus parisuhteen tasa-arvosta on jäänyt käytännön tasolla toteutumatta. Tunteiden ilmaisu kytkeytyy poliittiseen myös Varpu Alasuutarin tutkimusaiheessa. Alasuutari on tutkinut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien henkilöiden läheisten kuolemaan liittyvää surua. Hänen analyysinsä paljastaa heteronormatiivisen ydin- ja synnyinperheen voiman. Kuoleman kohdatessa queerit perhesidokset näyttäytyvät toisarvoisina ja vahvemman äänioikeuden saa sellainen suru, joka liittyy virallisesti tunnustettuihin ja traditio-naalisiin perhesiteisiin – huolimatta siitä, millaisia jälkimmäiset ovat tunnesiteinä aiemmin olleet.

Kirjasta puuttuu reflektio tunteiden roolista läheissuhteita koskevan tutkimuksen tekemisessä ja tulkitsemisessa. Kustantajan suosima karsittu mitta, jossa metodit ja aineistokin esitellään leipätekstin jälkeen sijoitetussa tekstilaitikossa, ei liene kannustanut tällaisiin sivupolkuihin. Mutta tekstejä vaivaavasta sitkeästä passiivitaudista voisi päätellä, että pikemminkin pyrkimyksenä on ollut häivyttää tekijät ”objektiivisen” tutkimuksen tieltä. Olen sosiaalityeilijöiden kielenkäyttöä aiheellisesti kritisoineen sosiaalipsykologi Michael Billigin (*Learn to Write Badly*, Cambridge University Press, 2013) kanssa samaa mieltä muun muassa siitä, että passiivimuotoinen lause on tutkimuksessa huonoa kieltä silloin, kun subjekti voidaan tunnistaa. Oli kyseessä sitten toimituksellinen linjaus tai kirjoittajien oma valinta, tekijän hämärtyminen teksteissä ei tee tutkimuksista uskottavampia saati luettavampia.

Lopuksi vielä toive kanssatutkijoille: voidaanko sopia, että puhutaan jatkossa vain läheissuhteista? Lähi-etuliite sopii palveluihin ja fyysisiin paikkoihin, läheis-etuliite puolestaan soveltuu ainoastaan ihmisiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Niistähän tässä on kyse.

Vaula Tuomaala